

Ο αναρχοφεμινισμός στην Ισπανία: οι αναρχικές προτάσεις των Mujeres Libres για την ισότητα των δυο φύλων

 prono.gr/mujeres_libres_and_anarchofeminism_in-spain/

risinggalaxy

28/12/2016

Ο αναρχοφεμινισμός στην Ισπανία: οι αναρχικές προτάσεις των Mujeres Libres- Ελεύθερων Γυναικών για την επίτευξη της ισότητας των φύλων

Της Laura Sanchez Blanco

Περίληψη: Τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, οι γυναίκες ξεκίνησαν να οργανώνονται με σκοπό να αποκτήσουν έναν πιο ενεργό ρόλο στην κοινωνία. Με την έλευση της Δεύτερης Δημοκρατίας[1] κατάφεραν να ενσωματωθούν στην πολιτική ζωή, αλλά συνέχισαν να δέχονται διακρίσεις. Στην περίπτωση των αναρχικών, κάποιες γυναίκες της CNT αποφάσισαν να δημιουργήσουν τη δική τους οργάνωση, τις Mujeres Libres, προκειμένου να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να απελευθερώσουν τη γυναίκα που είναι δέσμια της άγνοιας, της εργασίας και της σεξουαλικής της θέσης ως γυναίκας[2]. Στην ανάδυση του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου, οι Mujeres Libres όχι μόνο αγωνίστηκαν ενάντια στον φασισμό αλλά και ενάντια στους ίδιους τους αναρχικούς που πίστευαν ότι η γυναίκα έπρεπε να υπηρετεί τον άνδρα. Η εκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση θα αποτελούσαν τα μέσα που θα χρησιμοποιούσαν για να προετοιμάσουν κατάλληλα τις γυναίκες και να καταφέρουν να επιτύχουν τη χειραφέτησή τους.

Εισαγωγή

Τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα υπήρχαν δύο ρεύματα σκέψης στο ισπανικό αναρχικό κίνημα όσον αφορά την αντίληψη για τις γυναίκες. Από τη μία πλευρά υπήρξε η τάση που εμπνεύστηκε από τα γραπτά του Προυντόν και υπογράμιζε ότι η συνεισφορά των γυναικών στην κοινωνία γινόταν μόνο μέσω της αναπαραγωγικής διαδικασίας[3]. Την ίδια ώρα το άλλο ρεύμα βασιζόταν στα έργα του Μπακούνιν και υπερασπιζόταν την ισότητα των φύλων. Το κλειδί για την επίτευξη της χειραφέτησης των γυναικών εργατριών ήταν η ενσωμάτωση των ιδίων στη μισθωτή εργασία. Με αυτό τον τρόπο θα αγωνιζόντουσαν μαζί με τους άνδρες στα συνδικάτα για να βελτιώσουν την κατάσταση όλων των εργαζομένων[4].

Η τελευταία αυτή ιδέα ήταν αυτή που κυριαρχούσε στην Εθνική Συνομοσπονδία Εργασίας, τη CNT. Ωστόσο, αφορούσε μια θεωρία την οποία οι αναρχοσυνδικαλιστές δεν έκαναν πράξη. Παρά το γεγονός ότι αναγνώριζαν την σύνδεση μεταξύ της κυριαρχίας και της υποταγής δεν απασχολούνταν με το να την αλλάξουν.

Μπροστά σε αυτή την κατάσταση, οι αναρχικές γυναίκες αποφάσισαν να δημιουργήσουν τη δικιά τους οργάνωση, ώστε να επιτύχουν την ισότητα όχι μόνο την οικονομική αλλά και την πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική. Το 1936, οι Mujeres Libres έγιναν η πρώτη γυναικεία οργάνωση που «σύστησε» στην Ισπανία τον αναρχοφεμινισμό.

Οι Mujeres Libres και ο αγώνας για την χειραφέτηση

Με την κήρυξη της Δεύτερης Δημοκρατίας, πολλές γυναίκες ενσωματώθηκαν στην πολιτική και κοινωνική ζωή της Ισπανίας. Βγήκαν στους δρόμους για να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους που το Σύνταγμα του 1931 τους αναγνώριζε τυπικά. Άρχισαν να γίνονται μέλη των πολιτικών κομμάτων με στόχο να καταφέρουν να αποκτήσουν ισότιμη συμμετοχή, αλλά η πλειονότητα των ανδρών δεν ήταν ακόμα έτοιμοι να μοιραστούν τον ίδιο χώρο με τις γυναίκες. Στην περίπτωση των αναρχικών, τα μέλη της CNT άφηναν τις γυναίκες να παρευρίσκονται στα λεγόμενα “αθήναια”(ateneo)[5], τα συνδικάτα και τις οργανώσεις, όπου είχαν την ευκαιρία να καταρτιστούν, αλλά την ώρα που παρενέβαιναν το μόνο που προκαλούσε η παρουσία των γυναικών σε αυτές τις δράσεις ήταν το γέλιο των συντρόφων τους. Η δικηγόρος και εκπαιδευτικός Mercedes Comaposada, όταν πρότεινε να παραδίδει μαθήματα στους εργαζόμενους ήρθε αντιμέτωπη με την ακόλουθη κατάσταση:

«Το 1933, ήμουν με τον Orobón Fernández σε μια συγκέντρωση ενός από τα συνδικάτα. Προσπαθούσαν να βοηθήσουν με κάποιο τρόπο στην προετοιμασία των εργαζομένων και μου ζήτησαν να παρευρεθώ... ήθελαν να κάνουν μαθήματα, αλλά δεν είχαν δασκάλους. Ωστόσο, αποδείχθηκε αδύνατο, λαμβάνοντας υπόψη τη στάση ορισμένων συντρόφων. Δεν έπαιρναν στα σοβαρά τις γυναίκες. Υπάρχει μια παροιμία που λέει: "Οι γυναίκες στην κουζίνα και να ράβουν κάλτσες". Όχι, ήταν αδύνατον. Σε αυτό το περιβάλλον οι γυναίκες μετά βίας τολμούσαν να μιλήσουν»[6].

Από εκείνη τη στιγμή η Comarposada είχε συνειδητοποιήσει ότι για να επιτύχει την ισότητα χρειαζόταν να δημιουργηθεί μια οργάνωση αποκλειστικά από γυναίκες. Αυτό το σχέδιο το σχολίασε η συγγραφέας Lucía Sánchez Saornil, μία άλλη αναρχική που βίωσε την κατάσταση την οποία πέρασε η Mercedes Comarposada και μαζί άρχισαν να δουλεύουν στη Μαδρίτη.

Ο γραμματέας της CNT Mariano R. Vázquez διακήρυξε στην εφημερίδα Solidaridad Obrera ότι αυτοί που φταίνε για την καταπίεσή τους ήταν οι ίδιες οι γυναίκες, καθώς αυτές είχαν δεχθεί να μετατραπούν σε σκλάβες. Γι' αυτό οι γυναίκες έπρεπε να λύσουν τα δικά τους προβλήματα. Απέναντι σε αυτή την κριτική, η Lucía Sánchez Saornil απάντησε με διάφορα άρθρα στα οποία παρουσίασε τα θεμέλια στα οποία μετέπειτα θα στηρίζονταν η αναρχική φεμινιστική ομάδα Mujeres Libres[7].

Τον Μάιο του 1936, η Mercedes Comarposada, η Lucía Sánchez Saornil και ένα νέο μέλος, η γιατρός Amparo Poch y Gascón ίδρυσαν το περιοδικό Mujeres Libres, στο οποίο εξέφραζαν τα προτάγματά τους για την απελευθέρωση των γυναικών και ιδιαίτερα των εργατριών από την σκλαβιά την οποία υφίστανται:

«Ακούγαμε καθημερινά να μιλάνε αρκετά για την ελευθερία των καταπιεσμένων και για τον ευγενή σκοπό της κοινωνικής δικαιοσύνης. Αλλά δεν ακούγαμε ποτέ, εκτός από σπάνιες περιπτώσεις, αυτοί οι απελευθερωτές να αναφέρονται στην αναγκαιότητα της διακήρυξης της απόλυτης ελευθερίας των γυναικών»[8].

Η απελευθέρωση ήταν ένα ζήτημα προτεραιότητας στο περιοδικό, καθώς η εργαζόμενη γυναίκα ήταν σκλάβη της εργασίας, της άγνοιας και της σεξουαλικής της θέσης. Από τις σελίδες του περιοδικού που συντασσόταν και διαχειριζόταν αποκλειστικά από γυναίκες, αποκλήρυταν όλες τις περιπτώσεις διακρίσεων και παρότρυναν τις ίδιες τις γυναίκες να συμμετέχουν στο σχέδιο χειραφέτησης[9].

Ο αρχικός πυρήνας της αναρχικής αυτής ομάδας συναντιόταν στην τοπική ομοσπονδία των συνδικάτων της Μαδρίτης, όπου οι γυναίκες ξεκίνησαν τη διαδικασία της πολιτικής και κοινωνικής τους κατάρτισης.

Στα τέλη του 1934, κάποιες αναρχικές είχαν ασχοληθεί με την ίδια προβληματική στη Βαρκελώνη, για την οποία αποφάσισαν να δημιουργήσουν την "Γυναικεία Πολιτιστική Ομάδα", αναζητώντας λύσεις απέναντι στις διακρίσεις[10].

Έτσι, τόσο στη Μαδρίτη όσο και στη Βαρκελώνη, οι αναρχικές ξεκίνησαν να αγωνίζονται για τα δικαιώματά τους, δεδομένου ότι η στήριξη από τους άνδρες δεν ήταν η αναμενόμενη για την επίτευξη των στόχων τους.

Το 1936, αυτές οι δύο ομάδες συγχωνεύτηκαν σε μία. Η Mercedes Comarposada βρέθηκε στη Βαρκελώνη και συμμετείχε σε μία συγκέντρωση της Γυναικείας Πολιτιστικής Ομάδας για να εξηγήσει το κύριο καθήκον της αναρχικής ομάδας της Μαδρίτης. Αποτέλεσμα αυτής της συνάντησης ήταν η απόφαση των γυναικών της Γυναικείας Πολιτιστικής Ομάδας να συμμετέχουν στις Mujeres Libres[11].

Πώς θα κατάφερναν την απελευθέρωση της γυναίκας;

Όπως παραδέχεται η Mary Nash, οι Mujeres Libres εγκαθίδρυσαν για πρώτη φορά στην Ισπανία μια προβληματική για τη γυναίκα από την οπτική της τάξης: με άλλα λόγια, η γυναικεία απελευθέρωση από την οπτική της χειραφέτησης της εργατικής τάξης. Αυτό είναι που ξεχωρίζει τις Mujeres Libres από τις άλλες αστικές φεμινιστικές κινήσεις, έτσι συναντάμε τις ρίζες του προλεταριακού φεμινισμού στην Ισπανία[12]. Την ώρα που ο κλασικός

φεμινισμός ήταν αυτός των σουφραζέτων, ο αναρχοφεμινισμός είναι επαναστατικός. Αντί να αλλάξουν τους νόμους, οι Mujeres Libres ήθελαν να κάνουν τους άνδρες να καταλάβουν ότι πρέπει να αλλάξουν τη δική τους αντίληψη. Η απελευθέρωση της εργαζόμενης γυναίκας ήταν ο πρωταρχικός στόχος των Mujeres Libres, καθώς η γυναίκα ήταν σκλάβο της εργασίας, της άγνοιας και της σεξουαλικής θέσης της. Λαμβάνοντας υπόψη τα υψηλά ποσοστά του γυναικείου αναλφαριθμητισμού, το πρώτο μέλημα των Mujeres Libres ήταν να προσφέρουν στις γυναίκες τη βασική παιδεία, ώστε να αποτινάξουν τα δεσμά της άγνοιας. Επίσης ήταν απαραίτητο να έχουν μια επαγγελματική κατάρτιση ώστε να μπορούν να έχουν μια εργασία που θα τους επέτρεπε την οικονομική τους ανεξαρτησία[13]. Και τέλος, η σεξουαλική απελευθέρωση ήταν το κλειδί για να έχει η γυναίκα την ίδια ελευθερία με τον άνδρα. Ο ελεύθερος έρωτας και η πολυγαμία αποτελούσαν ζητήματα που υπερασπίζονταν οι αναρχικές ενάντια στην υποταγή του γάμου, καθώς αυτός μετέτρεπε τη γυναίκα σε σκλάβο του συζύγου[14]. Επιπλέον, από τη στιγμή που η γυναίκα ήταν αυτή που αναπαράγει, αυτή θα έπρεπε να αποφασίζει πότε και με ποιον επρόκειτο να κάνει παιδιά, θα έπρεπε να έχει στα χέρια της τον έλεγχο της γεννητικότητας[15].

Μεταξύ των σκοπών των Mujeres Libres, η εκπαίδευση ήταν ζωτικής σημασίας, καθώς ήταν το μέσο που θα επέτρεπε την κοινωνική αναγνώριση της γυναίκας. Ο πολιτισμός ήταν επίσης απαραίτητος για να μάθουν οι γυναίκες το νόημα του αναρχισμού και της κοινωνικής επανάστασης[16]. Η διδασκαλία στα Ινστιτούτα των Mujeres Libres της Μαδρίτης και της Βαλένθια και στο Casal de la Dona Treballadora της Βαρκελώνης μπορούσε να εκτιμηθεί στη συγκεκριμένη εικόνα:

Αφίσα από το Εθνικό Ιστορικό Αρχείο της Σαλαμάνκα. Ενότητα Εμφύλιος Πόλεμος.

Με τον ίδιο τρόπο, οργανώθηκαν μαθήματα πολιτισμού και επαγγελματικής κατάρτισης στις τοπικές ομάδες των Mujeres Libres. Η επαγγελματική κατάρτιση θα έκανε δυνατή την ενσωμάτωση των γυναικών στην εργασία. Αντίθετα με ό,τι πίστευαν τα μέλη της CNT, αυτή η γυναικεία οργάνωση πίστευε ότι η ενσωμάτωση της γυναίκας στην εργασία δεν θα έβλαπτε τον άνδρα εργαζόμενο. Εάν οι εργαζόμενοι και οι εργαζόμενες ένωναν τις δυνάμεις τους τότε θα μπορούσαν να εκδηλωθούν κόντρα στο αφεντικό και με αυτό τον τρόπο να βελτιώσουν τις συνθήκες εργασίας[17]. Η αμοιβαία στήριξη ήταν μία από τις αρχές του αναρχοσυνδικαλισμού που οι Mujeres Libres ήθελαν να κάνουν πράξη.

Παρολαυτα, ο πιο σημαντικός παράγοντας για την επίτευξη των στόχων ήταν και ψυχολογικού χαρακτήρα. Έπρεπε

να ξεκινήσουν από την αλλαγή μέσα στο ίδιο τους το σπίτι, για να επιτύχουν αλλαγές στην κοινωνία, και αυτό το έργο είχε μεγάλη δυσκολία:

«Στη συντριπτική τους πλειονότητα, οι σύντροφοι, με εξαίρεση καμιά δεκαριά καλά προσανατολισμένους, είχαν μια αντίληψη διαστρεβλωμένη από τις πιο χαρακτηριστικές αποκλίσεις των αστών. Την ώρα που ήταν ενάντια στην ιδιοκτησία, ήταν οι πιο λυσσαλέοι ιδιοκτήτες. Την ώρα που στέκονταν ενάντια στη σκλαβιά, ήταν τα πιο σκληρά «αφεντικά». Την ώρα που φώναζαν ενάντια στο μονοπώλιο, ήταν οι πιο σφοδροί οπαδοί των μονοπωλίων. Και ο τελευταίος σκλάβος, μόλις περάσει το κατώφλι του σπιτιού του, μετατρέπεται σε κυρίαρχο και αφέντη (...).»[18]

Αυτό το κείμενο, γραμμένο πριν την ίδρυση της ομάδας, είναι ένα από τα αμέτρητα παράπονα τα οποία είχε εκθέσει η Lucia Sanchez Saornil. Η ευαισθητοποίηση μεταξύ των αντρών ήταν η μεγαλύτερη πρόκληση, καθώς δεν υπηρετούσε σε τίποτα η προπαγάνδα μεταξύ των γυναικών εάν οι άντρες δεν καταλάβαιναν τους σκοπούς της γυναικείας οργάνωσης.

Οι Mujeres Libres, σεβόμενες τις αρχές του αναρχοσυνδικαλισμού, δεν επιθυμούσαν κάποιο είδος εξουσίας, ιεραρχίας ή διοίκησης μέσα στη CNT. Δεν ήθελαν ηγέτες, αλλά να δουλεύουν στις κοινότητες μαζί με τους άντρες και σε συνθήκες ισότητας.

Παρά τις προσπάθειες, οι Mujeres Libres δεν κατάφεραν να πείσουν τα μέλη της CNT, καθώς συνέχιζαν να πιστεύουν ότι η ισότητα θα έφτανε με τον θρίαμβο της κοινωνικής επανάστασης.

Οι Mujeres Libres στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο (1936-1939)

Κατά τη διάρκεια του ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου (1936-1939), οι αναρχικές κινητοποιήθηκαν στον αγώνα ενάντια στον φασισμό, καθώς και ενάντια στα ίδια τα μέλη της CNT που συνέχιζαν να πιστεύουν ότι η γυναίκα ήταν σκλάβο του άντρα. Επομένως, ο αγώνας των Mujeres Libres ήταν διπλός: ένας συγκυριακός που είχε να κάνει με τη βοήθεια στα θύματα του πολέμου κι ένας μόνιμος, για την απελευθέρωση της γυναίκας.

Η CNT είχε συμμαχήσει με την δημοκρατική κυβέρνηση. Τον Νοέμβριο του 1936, τέσσερις υπουργοί ενσωματώθηκαν στο δεύτερο επιτελείο της κυβέρνησης του Largo Caballero. Τρεις άντρες και μία γυναίκα, η αναρχική Federica Montseny που έγινε η πρώτη γυναίκα υπουργός Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας[19].

Η Federica Montseny είχε επίγνωση των διακρίσεων που αντιμετώπιζαν οι γυναίκες, αλλά δεν συμμεριζόταν με τις Mujeres Libres τη θεωρία ότι για να ξεπεραστεί η υποταγή, θα έπρεπε να υπάρχει μία αποκλειστικά γυναικεία οργάνωση. Η Montseny συμμετείχε ενεργά στη CNT και το ίδιο σε αυτό που η πλειονότητα των συντρόφων της πίστευε, ότι ο αγώνας για την επίτευξη μιας ισότιμης κοινωνίας απαιτούσε την από κοινού συμμετοχή αντρών και γυναικών[20].

Παρά το γεγονός ότι υπήρχαν κι άλλες γυναικείες οργανώσεις που υπερασπίζονταν τον δημοκρατικό σκοπό, οι Mujeres Libres δεν ήθελαν να ενωθούν με αυτές, καθώς ήταν υποταγμένες στα πολιτικά κόμματα από τα οποία εξαρτιόνταν.

Τον Αύγουστο του 1937 πραγματοποιήθηκε το πρώτο Συνέδριο των Mujeres Libres στη Βαλένθια. Εκεί δημιουργήθηκε η Εθνική Ομοσπονδία των Ελευθέρων Γυναικών και έβαλαν τα θεμέλια για μια οργάνωση. Οι Mujeres Libres έμειναν χωρισμένες σε τοπικές, επαρχιακές και περιφερειακές ομάδες. Δημιούργησαν ακόμα μια Επιτροπή και μια υποεπιτροπή των Εθνικών. Αυτή η τελευταία βασίζεται σε έξι γραμματείες: την Οργανωτική, την Γενική Γραμματεία, την Πολιτικο-κοινωνική, την γραμματεία Οικονομίας και Εργασίας, της πολιτιστικής Προπαγάνδας και του Τύπου και της Κοινωνικής Στήριξης[21].

Με μία εδραιωμένη οργάνωση, οι Mujeres Libres αγωνίστηκαν για μια αυτονομία και προσπάθησαν να αναγνωριστεί όπως οποιαδήποτε άλλη οργάνωση του ελευθεριακού κινήματος. Τον Οκτώβριο του 1938, όμως, η CNT και η FAI δεν επέτρεψαν την παρέμβαση των Mujeres Libres στο πολιτικό πρόγραμμα της οργάνωσης. Οι αναρχικές πρόσφεραν οικονομική στήριξη για την ανάπτυξη των δικών τους δραστηριοτήτων, αλλά στις αποφάσεις της κίνησης οι Mujeres Libres δεν είχαν ούτε φωνή ούτε ψήφο[22].

Παρά όλες τις προσπάθειες, οι Mujeres Libres δεν μπόρεσαν να εφαρμόσουν όλα τα σχέδιά τους, αν και κινητοποίησε περίπου 20 χιλιάδες γυναίκες με στόχο τη χειραφέτηση. Τον Φεβρουάριο του 1939, οι Mujeres Libres εξαφανίστηκαν στην εξορία, αλλά η πρωτοβουλία είχε σηματοδοτήσει στην Ισπανία την ανάδυση του αναρχοφεμινισμού και οι ιδέες του διαδόθηκαν και σε άλλες χώρες.

Επίλογος

Οι Mujeres Libres προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα νέο μοντέλο μιας αναρχοφεμινιστικής κοινωνίας, στην

οποία η γυναίκα θα μπορούσε να δρα με απόλυτη ελευθερία σε οποιοδήποτε περιβάλλον. Αλλά όπως τα ίδια τα μέλη αναγνώρισαν τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, υπήρχε ένα πρόβλημα συνειδητοποίησης στην Ισπανία, δεδομένου ότι οι γυναίκες συνέχιζαν να αισθάνονται ότι ο πρωταρχικός ρόλος τους στη ζωή είναι αυτός της μητέρας και της συζύγου.

Η αντίληψη της παραδοσιακής, πυρηνικής και πατριαρχικής οικογένειας κυριαρχούσε όχι μόνο στη συντηρητική δεξιά αλλά και στα κομμάτια εκείνα τα σοσιαλιστικά, κομμουνιστικά και αναρχικά. Επίσης, με την έλευση του ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου, το γυναικείο ζήτημα πέρασε σε δεύτερη μοίρα και ο πρωταρχικός σκοπός των γυναικών ήταν να βοηθήσουν τα πολιτικά κόμματα από τα οποία εξαρτιόνταν για να καταφέρουν να κερδίσουν τον πόλεμο.

Ωστόσο, όπως παραδέχεται και η Mary Nash, οι αναρχικές, υπερασπιζόμενες τον ελεύθερο έρωτα και τη σεξουαλική ελευθερία, άφησαν μια παρακαταθήκη προς εξέταση, από την πλευρά του φεμινισμού: την ανάγκη να οριστούν οι σχέσεις εξουσίας που συντελούνταν στην ιδιωτική σφαίρα και να προταθούν νέες αντιεξουσιαστικές μορφές σχέσεων.

1. ΣΤΜ 1: Στην Ισπανία Δεύτερη Δημοκρατία- Segunda República ονομάζεται η περίοδος που τοποθετείται την περίοδο 1931-1939 και στη χώρα επικρατούσε αβασίλευτη κοινοβουλευτική δημοκρατία με βάση το Σύνταγμα του 1931. Η συγκεκριμένη περίοδος έληξε με την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Φράνκο.
2. ΣΤΜ 2: Στα ισπανικά η φράση είναι "condición sexual". Στο ισπανικό κείμενο αναφέρεται σε «κατάσταση», θέλοντας να δείξει το συγκεκριμένο πλαίσιο μέσα στο οποίο η γυναίκα περιορίζει τη σεξουαλικότητά της σύμφωνα με τα πρότυπα της κοινωνίας. Στο παρόν κείμενο χρησιμοποιούμε τον όρο «θέση».
3. Ο θεμελιώδης ρόλος της γυναίκας ήταν η αναπαραγωγή του είδους, γι' αυτό και δεν μπορούσε να παρέμβει ούτε στην πολιτική και κοινωνική ζωή ούτε και στην οικονομική ζωή της χώρας. Δεν έπρεπε να συμμετέχει στην παραγωγή, γιατί οι συνέπειες θα ήταν αρνητικές, καθώς θα αύξανε την ανεργία μεταξύ των εργατών και θα μειώνονταν οι μισθοί. Η γυναίκα δεν είχε ούτε την πολιτιστική ούτε την πολιτική κατάρτιση για να συμμετέχει στον κοινωνικό αγώνα. Η θέση της έπρεπε να είναι στο σπίτι, η μητρότητα ήταν η πρωταρχική αποστολή της γυναίκας για τη συνεισφορά της στην κοινωνία. Nash, Mary: *Mujeres Libres*. España 1936-1939, Tusquets, Barcelona, 1975, 10-11.
4. Στο Συνέδριο της Σαραγόσα τον Μάιο του 1936 στην Απόφαση σχετικά με την ομοσπονδιακή έννοια του Ελευθεριακού Κομμουνισμού: «Καθώς το πρώτο μέτρο της ελευθεριακής επανάστασης είναι η διαβεβαίωση της οικονομικής ανεξαρτησίας όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως φύλου, η αλληλεξάρτηση που δημιουργείται μεταξύ άνδρα και γυναίκας, λόγω οικονομικής κατωτερότητας στο καπιταλιστικό σύστημα θα εξαφανιστεί μαζί με αυτό. Αυτό σημαίνει, συνεπώς, ότι τα δύο φύλα θα είναι ίσα μεταξύ τους, τόσο ως προς τα δικαιώματα όσο και ως προς τις υποχρεώσεις». Αναφέρεται στον Paeirats, José: *La C.N.T. en la Revolución Española*, Ruedo Ibérico, Parías, 1971, Tomo I, 130. Επίσης M: *Mujeres Libres ...*, Oc., 11.
5. Τα ateneo είναι χώροι που χρησιμοποιούνταν ως κέντρα κοινωνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας των μελών των συνδικάτων και των οργανώσεών τους.
6. ACKELSBURG, Martha. A.: *Mujeres Libres. El anarquismo y la lucha por la emancipación de las mujeres*, Barcelona, Virus, 2000, 111. Από δω και στο εξής: ACKELSBURG, M.: *Mujeres Libres...*, Oc., 159
7. NASH, M: *Mujeres Libres ...*, Oc., 43-66.
8. PORTALES, Suceso: «¡Necesitamos una moral para los dos sexos!» en *Mujeres Libres*, 10. Citado por NASH, Mary: *Rojas. Las mujeres republicanas en la Guerra Civil*, Madrid, Taurus, 1999, 131. (Από δω και στο εξής NASH, M.: *Rojas...*, Oc.)
9. WONLLENFORF, Lisa: *Literatura y feminismo en España (S. XV-XXI)*, Icaria, Barcelona, 2005, 270
10. Αυτές που πήραν την πρωτοβουλία για την ίδρυση της ομάδας ήταν η Apolonia de Castro, η Felisa de Castro, η Maruja Boadas, η María Cerdán, η Nicolasa Gutiérrez, η Soledad Estorach, η Elodia Pou και η Conchita Liaño. Δες: BERENGER, Sara: *Entre el sol y la tormenta. Revolución, guerra y exilio de una mujer*

libre, L'Eixam, Valencia, 2004, 211-215

11. ACKELSBURG, M.: Mujeres Libres..., Oc., 159
12. NASH, M: Mujeres Libres ..., Oc., 8
13. NASH, M.: Rojas..., Oc. 130
14. Η αναρχική Soledad Gustavo διακήρυξε ότι αυτή η στάση θα ήταν αποδεκτή από τον άνδρα για την άσκηση της πολυγαμίας, όμως στην περίπτωση που η γυναίκα δεν συναινούσε «ο άνδρας έβρισκε καλό να προπαγανδίσει την ελευθερία της γυναίκας, αλλά όχι τόσο για να την ασκήσει η ίδια. Στην τελική, θα επιθυμούσε την γυναίκα του γείτονα, αλλά θα κατέληγε με τη δική του». GUSTAVO, Soledad: «Hablemos de la mujer» en La Revista Blanca, 1, nº 9, octubre 1923, 7-8
15. Ο έλεγχος της γεννητικότητας προκάλεσε έντονο ενδιαφέρον στην εργατική τάξη, γι' αυτό και ακολουθώντας τη θεωρία του Matthus, τα άτομα με λιγότερους πόρους θα ζούσαν καλύτερα με ολιγομελείς οικογένειες. Δες: Mary: «El neomaltusianismo anarquista y los conocimientos populares»
16. Δες: NASH, M: Mujeres Libres ..., Oc., 27-28
17. NASH, M: Mujeres Libres ..., Oc., 29-30
18. SÁNCHEZ SAORNIL, Lucía: «La cuestión femenina en nuestros medios» en Solidaridad Obrera, 15 Οκτωβρίου του 1935, 2. Τα άρθρα της Lucía Sánchez Saornil έχουν επανεκδοθεί στο βιβλίο: NASH, M: Mujeres Libres ..., Oc., 46-66
19. Οι τρεις υπουργοί ήταν: ο Juan López (Εμπορίου), ο Juan García Oliver (Δικαιοσύνης) και ο Joan Peiró (Βιομηχανίας). Οι Mujeres Libres πίστευαν ότι η συμμαχία με τη δημοκρατική κυβέρνηση και το να ακολουθήσεις τις μεθόδους της πάει κόντρα στις αρχές του αναρχοσυνδικαλισμού. Όπως εξηγεί πολύ καλά η Mary Nash: οι Mujeres Libres επέμεναν ότι η καταστροφή του καπιταλισμού προϋπέθετε την κατάργηση του κράτους και αυτό θα σήμαινε και την κατάργηση των πολιτικών κομμάτων καθώς θα εξαφανιζόταν ο λόγος ύπαρξής τους, που είναι η κατάκτηση της κρατικής εξουσίας. Έτσι η εδραίωση της εργατικής εξουσίας και οι επαναστατικές διεκδικήσεις αφορούν τα συνδικάτα. NASH, M: Mujeres Libres ..., Oc., 18.
20. ACKELSBURG, M.: Mujeres Libres..., Oc., 153
21. NASH, M: Mujeres Libres ..., Oc., 14-15
22. «Περιμέναμε μόνο την Ολομέλεια να εξετάσει την έκθεσή μας και να αποφανθεί υπέρ μας. Περιμέναμε ότι θα μας αναγνώριζαν επισήμως, καθώς κατά κάποιον τρόπο έχει γίνει πολλάκις ανεπίσημα, ως αναπόσπαστο μέρος του ελευθεριακού κινήματος και θα αποτελούσε μια στήριξη που μας χρωστάνε αλλά και την απαραίτητη συνεργασία για την εκπλήρωση του σκοπού μας. Έκθεση για την Ομοσπονδία των Ελεύθερων Γυναικών προς τις Εθνικές Επιτροπές του Ελευθεριακού Κινήματος και τους Αντιπροσώπους στην Ολομέλεια των ίδιων, στις 8 Σεπτεμβρίου 1938.

Βιβλιογραφικές αναφορές

ACKELSBURG, Martha: Mujeres Libres: El Anarquismo y la Lucha por la Emancipación de las Mujeres, Barcelona, Virus, 1999.

ALCALDE, Carmen: La mujer en la Guerra Civil Española, Madrid, Cambio, 1976

ALDECOA, Josefina: Mujeres de negro, Barcelona, Anagrama, 1990

ÁLVAREZ JUNCO, J.: La ideología política del anarquismo español (1868-1910), Madrid, Siglo XXI, 1991.

BRADEMAS, J.: Anarcosindicalismo y revolución en España (1930-1937), Barcelona, Ariel, 1974.

CAMPANY, M.A. y ALCALDE, C.: El feminismo ibérico, Barcelona, Nova Terra, 1973.

CASANNOVA, Julia.: De la calle al frente. El anarcosindicalismo en España, 1931-1939, Barcelona, Crítica, 1997.

DI FEBBO, Giuliana: Resistencia y movimiento de mujeres en España, Barcelona. Icaria, 1984.

ETCHEBÉHERE, MIKA: Mi guerra de España, Barcelona, Plaza y Janés, 1976.

- FOLGUERA, Pilar: El feminismo en España. Dos siglos de historia, Madrid, Pablo Iglesias, 2007.
- FOLGUERA, P., ORTEGA, M y SEGURA, C.: Historia de las mujeres en España, Madrid, Síntesis, 1997.
- IBÁRRURI, Dolores: En la lucha, Moscú, Progreso, 1968.
- ITURBE, L.: La lucha en la lucha social. La guerra civil de España, México, Mexicanos Unidos, 1974.
- INSTITUTO DE LA MUJER: Las mujeres y la Guerra Civil Española, Salamanca, Ministerio de Asuntos Sociales, 1989.
- MANGINI, Shirley: Recuerdos de la resistencia, Barcelona, Península, 1997.
- MARTÍNEZ SIERRA, M.: La mujer española ante la República, Madrid, Ediciones de esfinge, 1931.
- MINISTERIO DE CULTURA: Las mujeres en la Guerra Civil, Salamanca, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, 1989.
- MONTSENY, Federica: Mis primeros cuarenta años, Barcelona, Plaza y Janés, 1987.
- NASH, Mary: Mujeres Libres. España 1936-1939, Barcelona, Tusquets, 1975.
- Mujer y movimiento obrero en España 1936-1939, Barcelona, Montamara, 1981.
- Mujer, familia y trabajo en España (1875-1936), Barcelona, Anthropos, 1983.
- El Feminismo, Información e historia, Madrid, 1994.
- Rojas. Las mujeres republicanas en la Guerra Civil, Madrid, Taurus, 1999.
- NELKEN, Margarita: La condición social de la mujer en España, Madrid, C.V.S., 1975.
- SCANLON, Geraldine: La polémica feminista en la España Contemporánea (1868-1974), Madrid, Siglo XXI, 1976
- WOLLENDORF, Lisa: Literatura y feminismo en España (SXV-XXI), Barcelona, Icaria, 2007.

Το κείμενο “αλιεύτηκε” από το portaloaca.com. Δημοσιεύθηκε το 2007 στο περιοδικό Foro de Educación, vol. 5, n. 9 (σελ. 229-238).

Μετάφραση- Απόδοση από τα ισπανικά στα ελληνικά: **mel4vel**